

Het drama te Tamines.

werk gaan, daar hij een flank-aftocht uitvoerde. Immers, zijn rechtervleugel werd bedreigd door de Duitschers, die bij Dinant, aan den rechteroever der Maas, nestelden. En aan zijn linker- vleugel moesten de Britten aansluiten, maar zij waren er nog niet, terwijl de Duitschers Brussel

bezetten en dus van 't Noorden uit den rechter- vleugel der Franschen aanvallen konden.

Het Fransch hoofdkwartier gelastte voor- 21 Augustus een offensief ten Noorden der Samber. De Engelschen zouden dan van Charleroi naar Nijvel moeten oprukken. Lanserac besloot dit of-

Namen: De « Place d'Armes » vóór het beleg.

fensief pas op 23 Augustus te beginnen, wanneer de Engelschen er zouden zijn. Dan ook zou hij weten hoe het offensief, dat de Franschen in de Ardennen namen, geslaagd was of niet. Want zoo dit offensief niet slaagde, en hij stond ten Noorden der Samber, dan stelde hij zijn leger aan vernietiging bloot.

Namen moest hem steunen, maar de gouverneur der vesting vroeg hem zelf hulp. De 10de Fransche divisie had de Samber reeds bereikt, bij Auvelais, Tamines en Ham, doch werd teruggedrongen door de Pruisische garde van von Bülow (21 Augustus). In de richting van Châtelet had de 1° Fransche divisie intusschen ook heftige aanvallen te weerstaan.

Bij Namen was Marchovelette onttakeld. Het 8° linie-regiment snelde ter hulp en nam stellingen in tusschen Marchovelette en Cognée. Andoy en Maizeret hadden ook reeds veel geleden, want eveneens hier lieten de Duitschers hun zwaar geschut spelen.

Maar de drie Fransche bataljons, die wij door Namen hebben zien trekken (van het 148e en 45e regiment), onder 't bevel van generaal Mangin, wekten nieuw vertrouwen. Zij zouden een aanval wagen tusschen Marchovelette en de Maas, in de richting van Wartet. De charge werd geblazen. Het bataljon van het 45e Fransche linie-regiment, onder kommandant Janson, twee bataljons van ons 10° regiment en eenige detachementen van ons 8° regiment stormden door de ravijn van

Gelbressée en op de beboschte helling van Wartet. Een vreeselijk vuur maaide in hun rangen. Onze artillerie kon hen weldra niet meer helpen. Loopgraven delven b'een in den rotsgrond onmogelijk, en de onzen moesten wijken. De vijand dreef zijn infanterie daarentegen vooruit en nam het kasteel Beauloi, tusschen Cognée en Marchovelette. 's Avonds echter veroverden de Franschen het weer. De forten Maizeret en Marchovelette waren weerloos. Het eerste werd ontruimd. In 't laatste wilde men nog stand houden.

Aan de Samber streeden hopeloos de Franschen. De Engelschen stonden nu ten Westen van Bergen. Het Fransch offensief in de Ardennen mislukte.

Zoo werd het Zondag 23 Augustus.

De Duitschers zouden dien dag een aanval in 't groot doen. Het 1° leger (von Klück) moest in 't Westen opereeren; het had tot taak den uitersten linkervleugel (Franschen en Britten) te verpletteren en te omsingelen, en tusschen Samber en Schelde naar Frankrijk op te rukken.

Het 2° leger (von Bülow) kreeg Namen voor doel en zou de veste bestormen en de Franschen van de Samber verjagen.

Het 3° leger (von Hausen) had voor rol uit de Ardennen over de Maas te trekken (bij Dinant) en het leger van Lanserac in de zijde te bestoken.

Hoe von Klück in 't Westen aanviel, zullen we straks zien. Von Hausen veroverde de brug van Dinant en alle overgangen der Maas tusschen Yvoir en Hermeton.

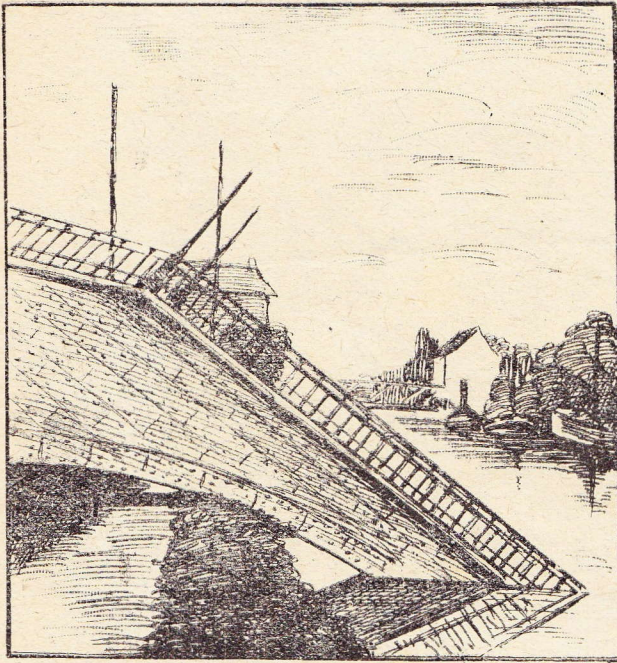
Namen zieltogde intusschen. Met den middag bezweek Cognée. Om 1 uur sprong Marchovelette. De veldbatterijen lagen vernietigd. De infanterie was uitgeput. Er werd bevel gegeven tot den terugtocht, en er was geen oogenblik te verliezen. Om 1 uur gebod generaal Michel de algemeene ontruiming.

Reeds moesten afgesneden Belgische soldaten zich gevangen geven. Zoo was ook 't lot van het 2° bataljon van het 30^e linie. De Kongoleesche vrijwilligers van kolonel Chaltin wisselden nog geweervuur met den vijand aan de Maas. Deze trok af, maar voerde een omsingelende beweging uit en dekte zich achter honderden Belgische gevangenen. Zoo kon Chaltin zich niet meer verdedigen en moest hij zich met zijn 120 man overgeven.

De 8^e en 10^e brigaden verzamelden zich bij het station. Duitse machinegeweren van de nabijliggende hoogten namen hen onder vuur. Na eenige paniek herstelden de troepen hun rangen en trokken ze terug door de stad. Dan was het de tocht tusschen Samber en Maas, waarover we straks meer bijzonderheden vertellen.

De stad Namen, die we eenigen tijd uit 't oog verloren, was intusschen geweldig gebombardeerd geworden.

Dien Zondag 23 Augustus, den dag van den massa-aanval en de beslissing tevens, werd even na den middag de beschieting zeer hevig. De vijand mikte naar de bruggen, welke naar de oude citadel en tusschen Samber en Maas leidden. Twee uren duurde het bombardement. Toen kwam er een stilte, doch niet lang duurde het of

Vernielde brug over de Samber, te Namen.

weer vielen krakend de granaten neer. De bevolking vluchtte in de kelders. 't Was alsof er een orkaan boven de stad woedde. Daken, muren stortten in. Brand laaide hier en daar. De angstige burgerij voelde den bodem en de wanden van hun verblijf daveren. In de ambulance had men de gewonden ook onder de gewelven gedragen. 't Waren uren vol tragiek.

Weer eenige kalmte. Maar om half-zeven barstte een nieuwe storm los. Welk een Zondag! Wilde de vijand dan de gansche stad vernielen en aldus zijn overwinning vieren?

Dan opnieuw stilte.

Maar Namen was bezet. De voorhoede der Duitschers rukte de stad binnen. De soldaten hielden 't geweer aan de heup, den vinger aan den trekker. Omzichtig slopen ze door de verlaten straten.

Een hevige slag! De laatste verdedigers lieten de voornaamste brug over de Samber springen.

Het groot hôtel der citadel was vernield, het gerechtshof zeer beschadigd. Vooral de wijk van het Arsenaal had veel geleden. En toch viel overal de schade nog mee. Men had ze zich tijdens het bombardement erger voorgesteld.

Wij moeten nog een zonderling avontuur verhalen.

Dien Zondag ook, in den voormiddag, reed een auto met de witte vlag Namen binnen. Twee Deutsche officieren, generaal Talbot en luitenant Vorst von Reuss, kwamen naar het stadhuis en eischten van den burgemeester, den heer Procès, de overgave der stad.

De magistraat antwoordde natuurlijk, dat hij daarover niet te beslissen had, maar wel de gouverneur.

Generaal Talbot vroeg dan, dat de burgemeester hem naar het groot hoofdkwartier zou bren-

gen, dat in de omgeving van Bioul moest zijn. De heer Procès steeg in de auto, welke Zuidwaarts reed.

Onderweg hielden Belgische gendarmen de auto aan. De burgemeester deelde 't geval mee. De Deutsche officieren riepen hun onschendbaarheid als parlementairen in. Maar de gendarmen kenden alleen hun consigne, zoo beweerden ze, en tastten de beide Duitschers af.

En toen ze nu uit een diepen zak twee revolvers haalden, spraken ze van niets meer of min, dan de parlementairen te fusilleeren. De heer Procès bracht hen tot reden, en de gendarmen namen er dan genoegen mee de beide officieren aan een Belgische compagnie over te leveren, die in de omgeving ronddoolde.

Uren zocht men naar 't hoofdkwartier.

Intusschen was Namen gevallen en het leger in aftocht. Tusschen Samber en Maas heerschte de grootste onzekerheid, en zoo vernam de kapitein, die trouwens heel korrekt en beleefd tegenover de parlementairen was geweest, dat zijn compagnie door Duitschers omsingeld was. Men was nu in het bosch van Profondeville.

En 't bleek, in den nacht, dat het nieuws waarheid was.

Den volgende morgen verzamelde generaal Talbot, die nu de meester geworden was, de 200 Belgische soldaten op de markt van Profondeville en hield tot hen de volgende toespraak:

« Soldaten, gisteren waren wij uw gevangenen, en nu zijt gij de onze. Daar ik mij slechts te loven heb over de wijze, waarop ik door uw officieren behandeld ben geworden, zal ik aan deze heeren een vrijgeleide verleen en om naar hun leger terug te keeren. En u geef ik toelating naar huis te gaan, op voorwaarde, dat ge niet meer de wapens tegen Duitschland zult opnemen. Belooft gij mij zulks? »

Een gemompel van stemmen volgde hierop. Maar de mannen konden zoo goed ontkennend als bevestigend geantwoord hebben. Generaal Talbot nam dan maar aan dat het laatste is geschied, en hernam:

« Zoekt burgerkleeren en verspreidt u! »

De soldaten liepen heen, verwisselden hun uniform tegen een plunje en verdwenen.

Generaal Talbot en de luitenant bleven te Profondeville. De burgemeester keerde naar Namen terug. 't Was hoog tijd, want Deutsche officieren op 't stadhuis, woedend over de afwezigheid der parlementairen, hadden de schepenen als gijzelaars genomen en dreigden ze te fusilleeren.

Maar nu was de heer Procès daar, zonder generaal Talbot en luitenant von Reuss... De burgemeester verklaarde het gebeurde. 't Klonk zoo ongelooflijk, dat de Duitschers den magistraat bedreigden. Eindelijk stemden ze toe te wachten. Talbot daagde dan toch, ten slotte, op, en de burgemeester was gered.

De bevolking van Namen moest zich dus gewennen aan de nieuwe meesters.

't Was 't begin der lange bezetting.

Troepen golfd door de stad. « Paris! » klonk het steeds... De pinhelmen waren nog niet tevreden met deze veste.

Namen: Hoe de « Place d'Armes » er na de beschieting uitzag.

Naar de Fransche hoofdstad moesten ze. Dit was het doel van den « Krieg », het voorwerp hunner wenschen.

De kommandant van het bezettingsleger liet een proklamatie uithangen, waarin hij zich tevreden noemde over de ontvangst des legers. Het scheen, dat talrijke Duitschers de versiering, die voor den Koning en de Koningin aangebracht was geworden, en op veel plaatsen nog de gevels tooide, als voor hen bestemd aanzagen!

Troepen trokken door, wagens en geschut daverden over de straten. Van de acht bruggen over Maas en Samber waren er zes opgeblazen. De Duitschers gebruikten de andere.

« Naar Frankrijk! » was nu de roep.

De brug over de Samber was gelukkig niet breed, en daardoor werd de opmarsch vertraagd.

De Namenaars zagen zonderlinge tooneelen. Op de Place Saint-Aubin werd oefening gehouden. Nu reeds? Was het om indruk te maken op de bevolking? Een onder-officier scheen ontevreden over een zijner mannen, liet hem aantreden, snauwde hem wat toe en gebod hem dan zich zesmaal ten gronde te leggen! Tucht vóór alles... Maar de Namenaars walgden van die Duitse discipline.

Zoo werd het Maandag avond. De stilte na den orkaan woog zwaar. Maar die stilte ging een nieuwen storm vooraf.

Om half-tien luidde de klok van 't belfort. De burgers, die naar de ramen liepen, zagen tot hun schrik een hevigen brandgloed. Wolken van vonken dwarrelden over de stad. Geweerschoten knetterden. Men vroeg zich af, of er Belgen en Franschen teruggekeerd waren.

Neen, 't was 't oude stelsel van schrikkaanjaging, dat ook hier toegepast werd.

Brutale, dronken soldaten, die in de herbergen aan het station en op de Markt hun overwinning

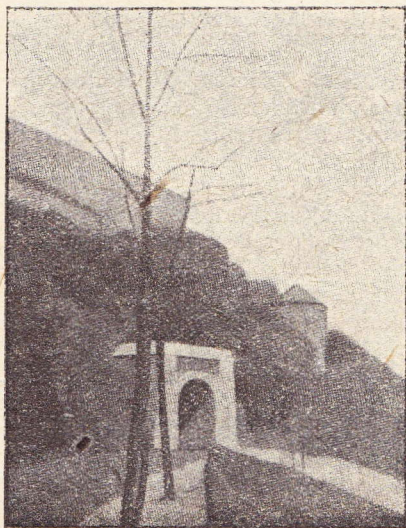
hadden gevierd, waren eensklaps begonnen met huizen te bestormen en ze in brand te steken. Vluchtende burgers werden neergeschoten. De brandweer, die op 't noodgeklep uit 't belfort naderde, moest in een woning werkloos blijven. In de rue Rogier en rue St-Nicolas laaiden de vlammen. Het Institut Ophtalmique werd niet ontzien, al was het nu een ambulance. Dan breidde het vuur zich op de Markt uit. Het stadhuis brandde uit, en de verzameling schilderijen van Claus, Gilsoul, Baron e.a. werd vernield.

Het 11^e verslag van de « Officieele Commissie » getuigt hiervan o.m.:

« Op Zondag 23 Augustus, 4 uur 's namiddags, trokken de Duitse troepen de stad Namen binnen. Dien dag ging alles ordelijk toe: officieren en soldaten eischten levensmiddelen en drank op; soms betaalden zij met geld, vaker met rekwisitie-bons, voor het meerendeel van geener waarde, maar die door de bevolking te goedertrouw, in hare onbekendheid, overigens, met de Duitse taal, zonder moeilijkheden aanvaard werden.

Zoo ging het ook 's anderdaags, den 24ⁿ, tot 9 uur 's avonds. Dan weerklonken eensklaps herhaalde geweerschoten op verscheidene plaatsen, en zag men in de voornaamste straten Duitse soldaten al schietende vooruitrukken. Terzelfdertijd bijna verhief zich een ontzaglijke kolom vlammen en rook van uit het middenkwartier: de Duitschers staken de « Place d'Armes » in brand, en nog vier andere plaatsen: Place Léopold, rue Rogier, rue St-Nicolas, avenue de la Plante.

Onder de vreedzame en weerlooze bevolking ontstond eene ware paniek: de Duitschers beukten met geweerkolven de deuren der huizen in en wierpen ontylambare stoffen in de gangen. « Rue Rogier » werden zes bewoners, die den brand poogden te ontkomen, op den drempel hunner

Ingang der Citadel te Namen.

huizen gedood. Om niet hetzelfde lot te ondergaan, waren de andere bewoners der straat verplicht, voor het meerendeel in nachtgewaad, langs de tuinen weg te vluchten, zonder den tijd te hebben gehad kleederen noch geld mede te nemen.

In de « rue St-Nicolas » werden verscheidene werkmanshuizen in brand gestoken. Een groot aantal woningen en houtmagazijnen werden vernield « Avenue de la Plante ».

De brand van de « Place d'Armes » duurde tot Woensdag. Hij vernieldde het stadhuis met zijn archief en zijn schilderijen, de groep aanpalende huizen, gansch de wijk begrepen tusschen de « rue du Pont », de « rue des Brasseurs » en de « rue du Bailly », het « Hôtel des Quatre Fils Aymon » alleen uitgezonderd.

Er werd niet ernstig gepoogd den brand te beperken. Van den aanvang af, verbood men den burgers, die op het gelui der noodklok wilden toesnellen, hunne huizen te verlaten. De overste der Brandweer slaagde er nochtans in de plaats van het onheil te naderen, onder de kogels die door de straten floten; op de « Place d'Armes » hield een officier hem tegen, en zond hem, op hooger bevel, onder begeleiding naar huis.

Om hun optreden te rechtvaardigen, beweerden de Duitschers dat 's Maandags avonds op hunne troepen gevuld was. Alles bewijst dat deze bevestiging ongegrond is, terwijl, integendeel, het samenbrengen van zekere omstandigheden, eene reeks overeenstemmende aanduidingen de meening opleggen, dat de gebeurtenissen te Namen met voorbedachtheid geschieden en behoorden tot de taktiek van schrik aanjaging, welke door de Deutsche legers voortdurend in België werd aangewend.

Veertien dagen te voren reeds had de bevolking van Namen bij de Belgische overheden al de in haar bezit zijnde wapens ingeleverd. Officieele berichten hadden ze op de hoogte gebracht der oorlogswetten. Door de burgerlijke en militaire overheden, door de geestelijkheid en door de pers was ze aangemaand de oorlogvoerenden

te eerbiedigen. De stad was sedert 36 uren door de Belgische troepen ontruimd. Al hadde de bevolking nog over de daartoe noodige middelen beschikt, toch zou zij de groote dwaasheid niet hebben begaan in opstand te komen tegen en een aanval te wagen op de Deutsche legermassa's die de stad vulden en er al de lanen van bezetten. Overigens, hoe dient het feit uitgelegd dat, op de vijf plaatsen waar die aanval zou hebben plaats gehad, de Deutsche troepen juist daar over het brandstichtend materiaal beschikten, dat toeliet op staanden voet de stad in brand te steken?

De nu ontstane wanorde begunstigde de plundering waarvan het Deutsche leger de gewoonte heeft. Op de « Place d'Armes », namelijk, werden de huizen geplunderd, alvorens in brand te worden gestoken. In de wijk der St-Nikolaaspoort vonden de bewoners, bij hun terugkeer, hunne huizen geplunderd; bij één onder hen werd de brandkast opengebroken en 17.000 frank, in verscheidene waarden, waren er uit verdwenen.

De volgende dagen, wanneer de toestand weer betrekkelijk kalm geworden was, duurde de plundering voort, en in verscheidene huizen, waar officieren verbleven, werden al de meubelen opengebroken, en de wijn, het linnen, tot vrouwenkleeren toe, gestolen.

De getuigen hebben aanslagen bekend gemaakt waarvan vrouwen de slachtoffers zijn geweest. Een onder hen heeft het geval vermeld van een jong meisje, dat verkracht werd door vier soldaten. Op 24 Augustus, rond 4 uur 's morgens, woonde een wachmeester der gendarmerie machteloos de onteering bij der dochter van den eigenaar van het gasthof, waar hij gehuisvest was, door twee Deutsche soldaten.

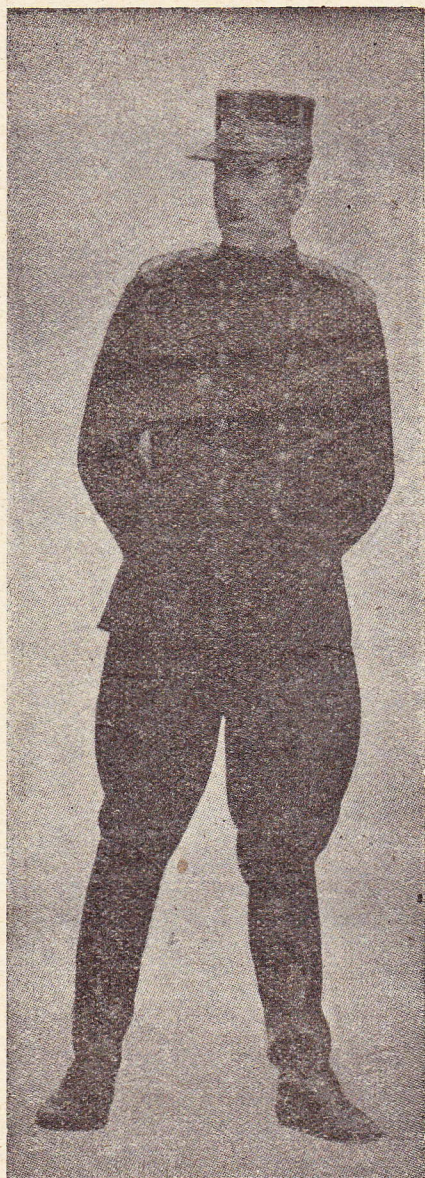
Brand en geweervuur hebben onder de bevolking van Namen talrijke slachtoffers gemaakt. Verscheidene bejaarde personen kwamen in de vlammen om, anderen werden gedood op straat of in hunne woning neergeschoten. Ongeveer vijfen-zeventig burgers zijn aldus, in de dagen van den 23ⁿ, 24ⁿ en 25ⁿ Augustus, omgekomen.

Terloops vermelden wij het nemen van gijzelaars, alsmede de ruwe behandeling waaraan de aanzienlijkste personaliteiten der stad hebben blootgestaan gedurende gansch de eerste periode der Deutsche bezetting.

De heer Claes, als gekwetst soldaat door de Duitschers gevangen genomen, verhaalt van zijn bezoek te Namen, waar hij den Duitschen gashuistoelichter als vertaler moest vergezellen:

« Den volgenden morgen komt de Lazarett-inspektor, Magersuppe, mij halen, om mee naar Namen te gaan. Daar is iets gesprongen aan de elektrische inrichting, en daar is in 't klooster ook geen gist meer om brood te bakken. Mager-suppe heeft de toelating gekregen, mij mee te nemen als tolk.

Wij rijden 't klooster uit in een lichten ziekenwagen; een soldaat voert, en we staan aldra op den weg naar Namen. 't Is zoo zielstreurig al wat hier onder mijn blikken valt. De huizen langs den weg staan verlaten, en de soldaten hebben ramen en deuren ingebeukt en al verdaan en stukgeslagen wat hun onder de handen viel.

Een zeer eigenaardig portret van onzen Koning,
genomen in 1914.

Tucht heerscht er zeker onder de Duitsche soldaten, maar het vernielen en stelen in de huizen der ongelukkige Belgen valt voorzeker niet onder de toepassing van de regelen dier tucht. Ik zie officieren langs huizen stappen, waar de soldaten nu nog naar buit aan 't zoeken zijn, — ze doen of ze 't niet merken. Die lieve, goede jongens mogen ook wel een pleziertje hebben, — wat?

Op de korenvelden, links en rechts van den weg, wemelt het van Duitsche troepen; 't is of een nomadenvolk daar zijn kamp heeft opgeslagen. De lage, bruine tenten lijken van verre gelijkvormige aardhoopen; daartusschen staan de paarden in lange trossen aan touwen tusschen twee staken gespannen. Een rij van verscheidene tientallen kanonnen — Belgische, zegt Carl Magersuppe — staat langs den weg, en in de velden zijn de loopgraven nog zichtbaar, door de

Belgische soldaten aangelegd. Over den weg trekt een lange stoet van boerenkarren; op elk dezer een tiental soldaten, die zingen en juichen dat ze naar Parijs trekken. Ze kijken mij benieuwd aan. Ik ben waarschijnlijk de eerste Belgische soldaat dien zij zien. Met moeite geraken wij er door heen. Nu en dan roept een officier ons een brutaal halt toe, en moet Magersuppe verklaren, wat « der Belgier » daar naast hem in het rijtuig doet. Op den Naamschen steenweg moeten we bijna een uur blijven stilstaan; een onafzienbare kolom soldaten, ruitery vooraf, met honderden karren en wagens tot bovenop volgepakt met allerlei tuig, moet langs ons heen. Voor iederen wagen staan twee of vier jonge, krachtige paarden, al het ledertuig is splinternieuw, en in een volkomen orde trekt de geweldige stoet over den aardeweg langs de kassei. Op iederen wagen zitten vier mannen, twee vóór en twee achter, die op hun luie gemak op het overtrekzeil liggen en hun pijp rooken. Zoodra de stoet voorbij is, rijden wij verder. We komen langs twee reusachtige kanonnen, twee vervaarlijke, logge monsters, de beruchte Oostenrijksche houwitser. De kanonniers, die er opzitten en omheen staan, zien er uit, in hun blauw werkjasje, als gewone fabrieksarbeiders. Ze smeren en poetsen aan de zware stukken staal en koper, onder het toezicht van een paar officieren. Het zijn Oostenrijkers. Die loebassen hebben onze forten reeds stuk geschoten, honderden Belgische soldaten gedood, en ons land is nog niet in oorlog met Oostenrijk. Hun gezant zit nog te Brussel. Zijne Apostolische Majesteit — of hoe heet hij ook weer — houdt er een zeer eigenaardig geweten op na.

Hoe meer wij Namen naderen, hoe treuriger het uitzicht wordt van alle dingen. Groepjes vrouwen en kinderen trekken met pakken en korven aan de hand uit het overvolle Namen weg, terug naar hun dorp, dat ze bij 't naderen van den vijand ontvlucht waren. Ze loopen over de velden naast den weg, en telkens dat een Duitscher op hen toegaat, steken ze allen samen de handen in de hoogte, tot groot vermaak van de soldaten. Ze durven niet verder gaan, zoolang er troepen op de baan zijn, en loopen besluiteloos naar links en rechts. De huizen zijn hier erg beschadigd, de ramen zijn ruw uitgebroken, de deuren ingestampt, en hier en daar steekt een armzalig stuk wit linnen aan een stok buiten het raam, als eene smeekende bede om genade. De menschen staan in groepjes voor de deuren te praten; niemand durft alleen in huis blijven, en in aller oogen ligt een rillende angst. Op sommige deuren zijn met krijt allerhande aanduidingen geschreven: « Gute Leute — Nicht Brennen — Leute haben nichts mehr — Schöne Mädel » en meer andere. Soldaten komen langs ons heen, beladen met wijn- en likeurflesschen. Een is er zoo beestig dronken, dat twee kameraden hem moeten rechthouden. Een Hauptmann komt er langs en glimlacht goedig vaderlijk. Zeker een uitstekend officier! Carl Magersuppe kijkt het alles al even verwonderd aan als ik. Hij keert zich opeens naar mij met een rood gezicht en zegt: « Der Krieg ist ein schreckliches Ding ». — Ik geloof, dat hij het betreurt, mij te hebben meegenomen.

De Duitschers geboden hun een groote groeve te delven. (Blz. 94.)

Nabij de Maasbrug zie ik een lange stoet Belgische krijgsgevangenen, de officieren vooraan, in onze richting komen. Die worden weggevoerd naar den trein, naar Duitschland.

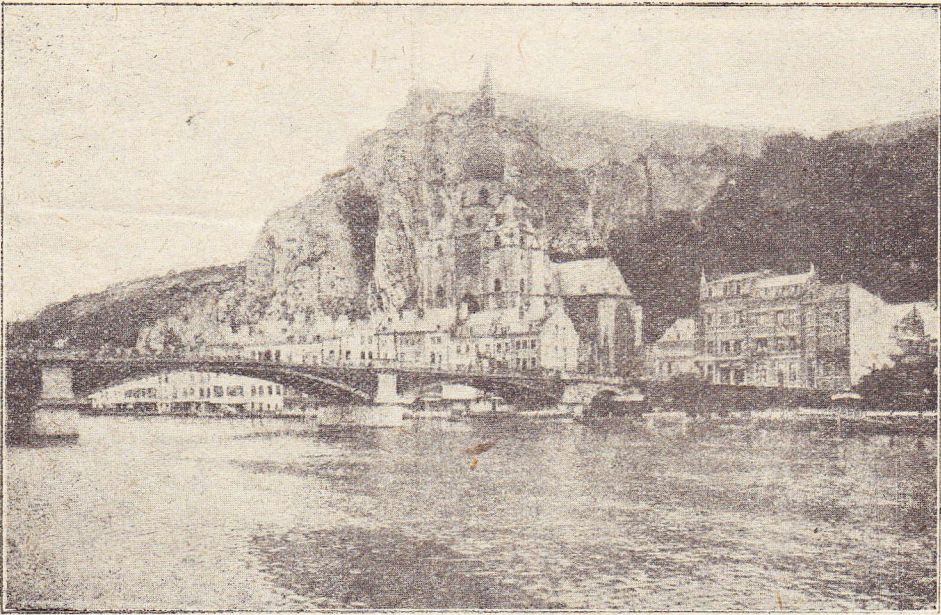
Op het stationsplein houden we stil. Carl Mageruppe moet even weg naar een militair kantoor in een der hotels, en ik blijf onder de bewaking van den koetsier. De grond om mij heen ligt bestrooid met Belgische postzegels. Tegen de spoorhal staan een aantal wagens en auto's, en in een hoek zijn soldaten hun potje aan 't koken. Alles draagt het teeken van ruwe, barbaarsche behandeling. Overal gaan er soldaten en officieren, op wier gezichten het bewustzijn van de overwinning glanst; dat is hier nu allemaal van hen en ze moeten zich hoegenaamd niet bekommeren om wat aan de vijanden toebehoort, het is « buit ».

En tegen den hoogen voorgevel van het stationsgebouw hangen nog de versieringen en welkomspreuken rond vergulde schilden met de beginletters « A. en E. » (Albert en Elisabeth). Vlakbij, aan 't begin der straat, staat een triomfboog met dezelfde gulden letters. Want den eersten Zondag van Augustus 1914 zouden Koning Albert en Koningin Elisabeth hun Blijde Inkomst hebben gehouden in hun goede stad Namen...

O, mijn Koning! Het wordt mij op dit oogenblik zoo week om het hart. Ik heb uw intrede bijgewoond in andere steden van het vaderland. Ik heb mannen en vrouwen opgetogen hooren juichen en geestdriftig hoeden en doeken zien

zwaaien; ik heb de oogen van honderdduizenden zien schitteren van een zoo diepe liefde voor U, voor uw edele gade, voor uw drie lieve kinderen, en ik heb verleden jaar, op een zomeravond, bijgewoond hoe uw rijtuig te midden der Antwerpse volksstraten niet meer voortkon door de geestdriftig samendringende menigte, en ik heb mannen en vrouwen gezien die weenden van ontroering, en die van uit de armelijke ramen op de verdiepingen de handen naar u uitstaken... En ik zie nog het prinsesje, het lievelingskind der Belgische bevolking, met haar engelenkopje naar links en rechts groeten, naar de gelukkig stralende gezichten der menschen, naar de verlichte en versierde huizegevels — en tegen u aanleunen en u met haar vingertje wijzen al de mooie lampions en bloemen... O, mijn Koning, toen heeft mijn ziel meegetrild, mijn mond meegejuicht, met de ziel en den mond van uw jubelend volk.

En hier wachtte u een zelfde onthaal: de oude trouwe Walenstad had zich met zenuwachtige vreugde gereed gemaakt, om u een hulde te bieden, een Koning, als gij zijt, waardig... En waar zijt ge nu? Waar zijt ge, en waar is onze Koningin, en waar zijn uw drie lieve kinderen? Waar ik om mij blik, zie ik enkel den hatelijken trots van vreemdelingen, die uw schoon land roekeloos en barbaarsch vermoorsen en verderven. Waar zijt ge nu? Geslagen en verjaagd van uw eigen grond door dengene, die zich bij-Gods-genade heerscher aller Duitschers noemt, op wiens eerewoord ge in uw simpele eenvoudigheid meandel

Dinant: Maasbrug, O.-L.-Vrouwkerk en de Citadel vóór den oorlog.

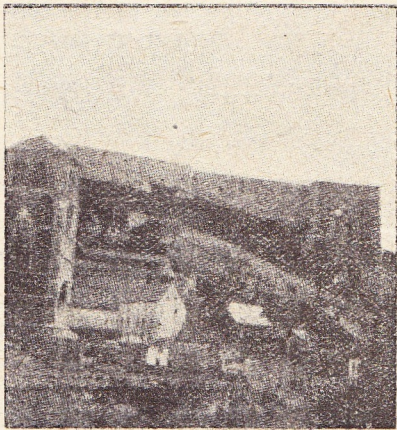
te kunnen vertrouwen, evenals wij... Mijn Koning, ik heb me nooit zoo dicht bij u gevoeld. Maar treurig is het mij, op dit oogenblik, den vijand zijn bloedige intrede te zien viëren, daar waar men uw Blijde Inkomst had voorbereid.

Namen draagt nog de versche sporen van de beschieting. Huizen branden nog hier en daar, hoopen steenen en kalk, verbrijzelde ruiten en dakpannen bedekken de straten, daar waar bommen zijn ingeslagen. Op sommige plaatsen is het onmogelijk door te komen. Langs de hoofdstraten trekken zingende troepen Westwaarts de stad uit, schildwachten staan aan alle kruispunten, en overal zijn verordeningen en berichten aangeplakt voor de inwoners, over het openlaten der huizen, 't verlichten der ramen, het aangeven van verstoken soldaten, het inleveren van wapens, en hoofdzakelijk over de vreeselijke straffen, die onmiddellijk zullen toegepast worden bij de minste frances-tireursdaad. De plakkaaten zijn geteekend: « von Bülow ».

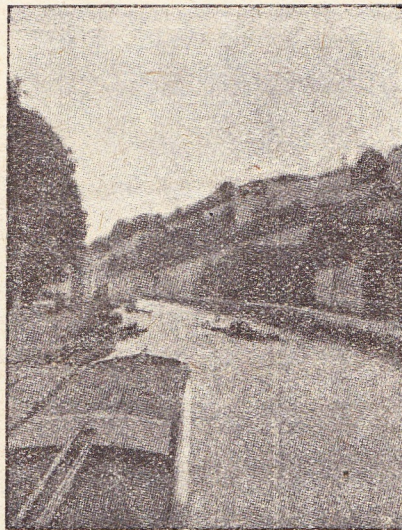
De menschen durven niet binnenshuis blijven, 't is er hun te angstig, te benauwd. Elk oogenblik kan er daarbuiten iets gebeuren, kunnen van op straat moord en brand dreigen, kan de vijand iets afkondigen of eischen, dat ze maar zouden vernemen als het te laat is. Het is de drang die ieder mensch naar buiten drijft, in de open lucht, waar meer vrijheid van beweging is, waar men gemakkelijker ademt en men het gevaar ziet komen, al is het ook grooter. En zoo staan de Namenars voor de deuren hunner huizen te wachten op het lot dat hun vaderstad dreigt, zonder een voet van de stoep voor hun huis weg te gaan, nauwelijks even een woord tot den buurman richtend, die ook voor zijn woning staat. In de weinige woorden, die ik met hen spreek, klinkt de angst door, dat ze misschien luider spreken dan het den heeren Duitschers belijft. En ik ga spoe-

dig verder, omdat ik gewaar word, dat ik de menschen bang maak. Wanneer de Deutsche officieren voorbij komen, doen ze zich geweld aan om een kalm en onverschillig gezicht te zetten, maar men merkt al te duidelijk aan hun schichtig-schuwe blikken, aan de zenuwachtig-ingehouden bewegingen van armen en beenen, hoe doodsaangst die menschen martelt. Aan een heer, die voor zijn deur staat, vraag ik een aanduiding omtrent de straten. Hij schrikt als uit een benauwelijken droom, en met hakkende stem geeft hij mij antwoord. Uren lang hebben zij in de kelders van hun huizen gezeten, uren lang heeft 't gieren en huilen en donderend losbarsten der granaten hun zenuwen verscheurd, hebben ze den grond voelen daveren, de ruiten en dakpannen rinkelend op de straatsteenen hooren kletteren, hebben ze sidderend elk oogenblik verwacht dat de volgende granaat misschien op het huis zou vallen boven hun hoofd. En toen ze meenden dat alles voorbij was, dreigde de bezetter opnieuw te beginnen, woester en wreeder nog, bij 't minste dat niet naar zijn zin zou gebeuren. Een onvoorzichtigheid, waar niemand aansprakelijk voor is, kan zoo licht voorkomen. Onze boodschappen brengen ons in een straat, waar eenige vrouwen voor een bakkerij te wachten staan; daar is in de stad gebrek aan gist, en vruchteloos verzekeren de bakkers aan de smeekende huismoeders, dat zij zelf zonder de, opeens zoo kostbare, stof zijn. De vrouwen blijven koppig voor de deur staan. Thuis is er geen brood, hebben de kinderen honger.

Een Duitsch soldaat roept haar opeens iets zeer barsch toe; met een gil stuiven ze uiteen. Andere soldaten komen bij het hooren van het lawaai van links en rechts uit herbergen en winkels gesprongen, ze houden hun geweer reeds gereed. Ik hoor duidelijk het kort rammelrukken

Het fort van Huy.

De Citadel van Namen.

aan den geweergrendel, en gelukkig verschijnen op dat oogenblik enkele officieren in de straat, zooniet ontstond er een bloedbad. »

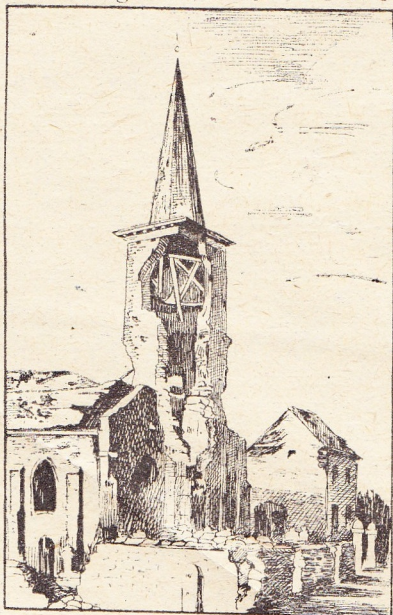
Namen en de zeventien omliggende gemeenten werden belegd met eene belasting van 50 miljoen, later tot 32 miljoen teruggebracht, mits storting van één miljoen binnen de vier-en-twintig uren. Het kasgeld van eene private bank, de « Banque Générale Belge », werd aangeslagen. Op aanklacht der beheerders, werd beslist, dat het bedrag van dit inkas zou afgerekend worden op de oorlogsschatting.

Het onmiddellijk omliggende gedeelte der stad was het tooneel van dezelfde geweldenarijen.

In dit gedeelte van het land, werden vele kastelen en villa's stelselmatig geplunderd. Een inwoner van Namen zag, op een Duitschen wagen, de meubelen uit zijn buitengoed voorbijrijden. De buit werd naar Duitschland opgestuurd. »

De bisschop, mgr. Heylen, werd zelf met den dood bedreigd.

Nu, over de gruwelen der Duitschers in de

Kerk van Bonnines (bij Namen).

provincie Namen hebben wij nog niet 't laatste woord gezegd.

Zoo was dus ook deze tweede vesting gevallen. We zullen nog het aftrekkend leger volgen, dat aan de omsingeling ontkomen was.

Over Namen hebben velerlei kwade geruchten geloopt. Uit het bovenstaande blijkt, hoe deze veste zich, evenals Luik, tot het laatste verdedigd heeft, maar voor de overmacht bezwijken moest. Met heldenmoed werd er gestreden.

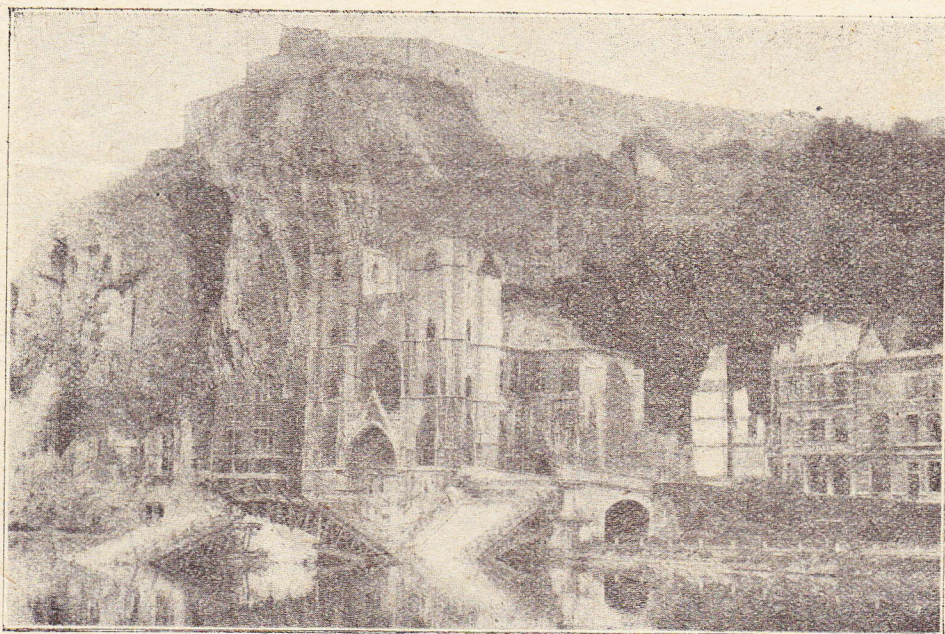
Marchovelette, dat het eerst bestookt werd, had heftige aanvallen te weerstaan. De koepels werden vernield, het beton scheurde los. Mannen bezweken aan gruwelijke brandwonden. Anderen hadden een korteren doodstrijd.

De bekende Vlaamsche schrijver Ernest Claes, waarvan we reeds een bladzijde aanhaalden, en die in het klooster te Champion als gekwetst krijgsgesvangene verbleef, heeft daar eenigen dier rampzalige verbranden daar zien binnenbrengen.

« Achter mij, in de gang, schrijft hij in zijn werk « Namen in den Oorlog », worden immer voort gewonden voorbij gebracht. In wijde verte dreunt het kanon.

Daar komt een Belgisch officier op het pleintje gestapt. Zijn kleeren zijn grijs bestoft, zijn gezicht en zijn zwarte baard zijn vuil, hij draagt in de hand een geel valiesje. Hij kijkt even over het tuintje, en mij ziende komt hij op mij toe. « Kan 'k hier ergens mijn valies plaatsen? » Een zuster komt uit de keuken, hij herhaalt zijn vraag en maakt zich bekend als dokter N..., van 't fort van Marchovelette. De zuster neemt het valies van hem over.

Daar gaan hier zoo dadelijk vier of vijf ziekenwagens het klooster binnenkomen met gewonden van zijn fort. « Ils sont affreusement brûlés sur tout le corps », voegt hij erbij. Hij is den avond te voren reeds met zijn treurigen last uit de vesting vertrokken, had de gewonden doen op karren laden, die hij had opgevorderd, en was met hen naar 'n nabijliggend dorp gere-

Dinant: Brug, kerk en huizen er naast, verwoest en uitgebrand.

den, waar men hem gezegd had 'n veldhospitaal te zijn. Daar aangekomen, was er geen ambulance te vinden, — men wees hem naar Champion. 't Was late nacht, het slagveld nog heet, en Duitsche troepen liepen langs alle zijden de streek af. Hij achtte het onmogelijk nog tot hier te geraken, en heeft met zijn kermende gewonden den nacht in open lucht doorgebracht. Zal er nu plaats zijn voor dien nieuwen toevoer?

Daar komen de wagens. Ik sta terug in de gang, op mijn vroegere plaats. Als met verstomming geslagen kijk ik toe. Zijn dat menschen? Zijn dat kreten van menschen? Op de draagberies brengt men ze langs mij heen. Hun kleeren zijn van hun lijf gebrand, gansch naakt liggen ze daar, en ik merk het bijna niet, want heel hun lichaam is één vuil-bruine wonde, met paarse vlekken hier en daar, als etterende wonden. De haren zijn hun van het hoofd geschroeid, de schedelhuid is als gebarsten en een geel, vettig vocht vloeit er uit. Hun gezicht en heel hun lijf zijn dik opgezwollen, hun hoofd is iets onwezenlijks, monsterachtigs; de roode holte van hun mond lijkt een gloeiende kool. Bijna allen zijn ze blind... Daar hangt een onverdragelijke stank in de lucht van verbrand vleesch. Zij huilen, en 't is geen geluid van menschenstemmen, maar van beesten, die vastgebonden liggen tegen de grond, en langzaam, langzaam worden doodgefolterd.

God nog toe! Maanden en maanden later zal ik er 's nachts nog van wakker schrikken, zal ik in den donker die dikgezwollen, korstige gezichten zien, die roode bloedende oogholten, dien mond als een vuurkool en dat huilen hooren, dat onmenschelijk schrijnend huilen... En dat zijn menschen, menschen van vleesch en been, arme volksjongens, die geen mensch zouden kwaad gedaan hebben, die enkel vroegen kalm en vredig te leven.

Uit alle deelen van het klooster komen Duitsche soldaten toegelooopen en staan er met verdwaasde en bleeke gezichten op te staren. Het nare kermen dringt door tot in de verst gelegen gedeelten van het gebouw. Ze zijn een twintigtal, onder de puinen uitgehaald van Marchovette en Cognelée. De Duitsche zware granaten hebben de forten doen springen, of er brand gesticht... Op een paar na, sterven ze allen de eerste twee dagen.

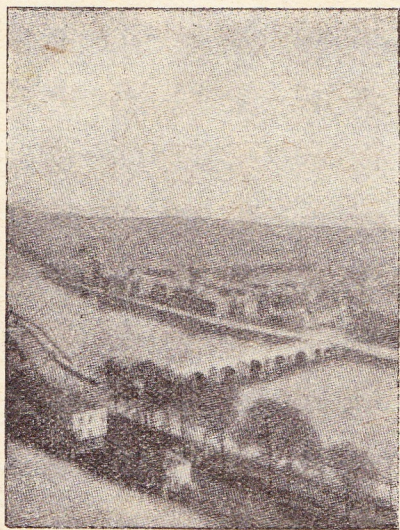
Ze hebben meest allen het verstand verloren, en de ziekendragers moeten soms al hun krachten inspannen, om ze op hun stroozak te houden. Het dier-achtige huilen klinkt door het gebouw, zonder een oogenblik onderbreking, en belet de andere gewonden te rusten. In de zaal waar ze liggen heerscht een verpeste lucht, waarin het niet uit te houden is. Ze worden verzorgd vol liefde en toewijding door de zusters, ieder uur en iedere minuut. Stille, zwijgzame nonnetjes van Champion, ik geloof dat er onder u Heiligen leven.»

Toen de Duitschers Marchovette, of beter, zijn ruïnen veroverden, namen ze bijna alleen gewonden gevangen, waarbij de kommandant Duchâteau. Drie dagen en drie nachten schieten waren noodig geweest om zijn geschut tot zwijgen te brengen. Nog twee dagen weerstond het.

Maizeret kreeg gedurende twee dagen 4,000 granaten. De kommandant had ze zooveel mogelijk laten tellen. Het fort werd als een puinhoop overgegeven.

De meeste bedieningsmanschappen van Cognelée werden gedood, gewond of verbrand. De Duitschers maakten er slechts gekwetste of bijna verstikte gevangenen.

Suarlée werd op 23 Augustus alleen 800 maal getroffen, op 24 Augustus 1800 maal, en den 25ⁿ Augustus 1400 maal. Dien middag, om 5 uur, bezweek het.

Namen, van af de Citadel gezien.

Deze bijzonderheden bewijzen hoe Namen, evenzeer als Luik, zijn zwaren plicht vervulde.

XXV.

DE TERUGTOCHT DER 4de DIVISIE VAN NAMEN.

Namen was dus gevallen. Onze 4de divisie werd met omsingeling bedreigd. De Duitschers trokken over de Samber ter achtervolging.

We hebben gezien, dat ze ook rechts van de Maas bij Dinant waren. Ze stonden verder nog aan de Samber, bij Auvellais, Charleroi, waar de Franschen hardnekkigen tegenstand boden.

Onze troepen hadden nog één weg, zeer bedreigd trouwens: dwars door « Tusschen Samber en Maas ».

Er ontstond groote verwarring, vooral bij St-Gérard, waar verscheidene wegen zich verenigen.

Hier stelden de Franschen al de aanwezige auto's ter beschikking onzer mannen.

't Waren de gelukkigen, die er plaats in vonden. Wagens verdwenen over de witte wegen. Detachementen marcheerden naar Philippeville en Mariembourg, waar treinen hen vervoerden naar Chimay en Anor.

Talrijke soldaten waren geheel van hun regiment afgesneden en sloten zich bij andere aan; maar men zag ook groote bendes van verschillende wapenen. Konvooien en kanonnen versperden den weg.

De manschappen waren afgemat, hongerig, dorstig. Men voedde zich met vruchten en beetwortelen.

En dan was daar die voortdurende onrust van een nabijgen vijand, die plots uit boschjes, van achter heuvels, rotsen opdoemen kon.

Te Bois-de-Villers (bij Profondeville) botste men af op de Duitschers. Een batterij, onder de bevelen van kommandant d'Oultremont, opende

het vuur en joeg de voorhoede van eene kavalerie-patroelje op de vlucht.

Tegen middernacht bereikte het gros der kolonne Bioul (15 km. ten Zuiden van Namen).

Velen wierpen zich neer, waar de vermoeidheid hun te machtig werd, sliepen in, terwijl anderen waakten.

In 't Oosten laaide de brandgloed tegen den hemel. 't Was Dinant! In 't Noorden speelde ook 't vuur van Namen. Geschut hilde. De Franschen, die den aftocht der Belgen en van hun hoofdleger dekten, streden!

't Was wel de verschrikking van den oorlog, die over tusschen Samber en Maas hilde.

Heel vroeg, den volgende morgen (24 Augustus), trok men weer op.

Bij velen gудste het bloed uit de gewonde voeten. Men sleepte zich voort over dien eindeloozen weg naar Philippeville. Generaal Michel, kommandant der 4de divisie, bemoedigde de mannen heesch een uitgeput soldaat op zijn paard en liep zelf te voet er naast.

Bij Philippeville klonken schoten. Een kanonnier rolde dood van zijn caisson. De Duitschers? Neen, 't was een vergissing. Philippeville lag vol Franschen, die de naderende troepen voor vijanden hadden gehouden.

Op den morgen van den 25^{en} Augustus bereikte het gros der kolonne Mariembourg. Hier verdeelde ze zich: een deel trok op Chimay, een ander op Rocroy, waar treinen wachtten.

Er was blijk gegeven van volharding, initiatief, wilskracht.

Luitenant Servais redde door zijn kalmte en beradenheid 200 ambulance-rijtuigjes. De oversten stonden soms weifelend voor allerlei wegen, maar wisten den goede te kiezen. Officieren slaagden er in mannen van verschillende regimenten te verzamelen.

Den 26^{en} Augustus was men te Auvilliers; den 27^{en}, te Litart; den 28^{en}, te Laon en Rouen; den 30^{en} Augustus en 1^{en} September, te Havre. Te Rouen vooral was de ontvangst vanwege de Fransche bevolking geestdriftig en hartelijk.

De 4de divisie keerde per schip naar Zeebrugge en Oostende terug en verleende nog groote diensten bij Antwerpen.

Vijfduizend mannen waren bij Namen gevangen genomen. Velen vielen den vijand in handen bij Bioul.

De heer Joseph Chot verhaalt in zijn merkwaardig boek « La Furie allemande dans l'Entre-Sambre-et-Meuse » het volgende:

« Honderden soldaten kwamen te Bioul aan. Ze waren daar zonder verband, zonder officieren; 5,000 Belgen, afgemat, dien Zondagavond op de vlucht, brachten den nacht te Bioul door. Daar veel huizen en herbergen door de bewoners verlaten waren, werden de kelders en eetkassen door de uitgehongerde massa bestormd, en in een oogenblik van hun inhoud beroofd. Deze ongelukkigen hebben zeer goed gehandeld.

's Morgens viel een granaat der Duitschers in een weide, waar veel paarden liepen. Geen enkel mensch werd getroffen, doch achttien dieren werden op den slag gedood.

Om dadelijk een eind aan het bombardement

Dinant: Panorama der stad vóór den oorlog.

te maken, klon een meisje uit eigen beweging op den kerktoeren en heesch er de witte vlag. Het vuur staakte en de Duitschers rukten aan.

Bewoners van Bioul verborgen haastig de wapens, jassen en dekens der Belgische soldaten. Men onttakelde auto's en wierp 1,500 geweren in een groeve, waarin water stond.

Uhlanen reden het plein op, geboden de soldaten de handen omhoog te steken en namen hen gevangen. Velen ontsnapten nog.

De Duitschers behaalden hier en in de omgeving 5,000 gevangenen, 300 kanonnen, munitiewagens, enz. »

Het gros van 't leger was dus ontsnapt, wat reeds een teleurstelling voor de Duitschers was, maar deze hoopten nog het Fransche leger te kunnen vernietigen.

XXVI.

DE TERUGTOCHT DER FRANSCHEN.

DE DUITSCHE

MOORDWOEDE TE TAMINES.

We hebben gezien, hoe de Franschen naar de Samber opgerukt waren.

Den 20ⁿ Augustus stonden twee korpsen aan

de rivier: het 10e (generaal Deforges), in de richting van Florennes en Taminés; het 3e (generaal Sauret), in de richting Châtelet en Charleroi. Aan de Samber zelf waren alleen voorposten.

Wij vernamen reeds dat het groot hoofdkwartier voor den 21ⁿ een offensief ten Noorden der rivier voorschreef, maar generaal Lanserac besloot dit waagstuk niet uit te voeren, daar hij een Fransche aanval, die in de Ardennen moest gedaan worden, onmogelijk achtte.

Von Bülow zond dien 21ⁿ Augustus, om 1 uur in den namiddag, de Pruisische garde ten aanval aan de bruggen van Auvelais, Taminés en Ham.

De Duitschers rukten Taminés binnen, achter een schild van een vierhonderdtal burgers, mannen en vrouwen, die zij naderhand in een kerk opsloten.

Weldra werd er verwoed gestreden. Fransche machinegeweren bestreken de brug en maaiden gansche rijen aanstormende vijanden neer. Shrapnells bestookten de troepen, die van Velaine en Auvelais kwamen. Tot acht uur duurde het gevecht. Den volgenden morgen trokken onze bondgenooten zich terug: 2047 Duitschers waren in dezen slag gevallen.

Dat zou op de weerlooze bevolking van het stedeke gewroken worden.

De Franschen hadden dus hardnekkig gestreden. Als een bijzonderheid halen we aan, dat zekere Pierre Lefebvre, van uit een hoek van het kasteel Herpin, 130 Duitschers neerschoot. Hij werd zelf gewond, stierf twee dagen later en werd op 't oud kerkhof van Taminés begraven.

De Duitschers hadden intusschen reeds burgers neergeschoten en huizen in brand gestoken.

Vele vrouwen en kinderen bevinden zich in een kelder; hun leven zou door verstikking eindigen. De trap brandt; alleen het keldergat biedt hen nog redding aan. Maar de ijzeren sluiting kon niet langs binnen opengedraaid worden. Zij roepen in doodsnood een soldaat aan, maar deze lacht hen uit en vermorzelt met den kolf van zijn geweer de teedere vingers. Allen stierven den ellendigen dood in de vlammen.

Na de gevloekte dagen vond men vele lijken in de kelders, maar hoeven zijn er niet die men nooit teruggevonden heeft, daar zij door den brand tot pulver waren geroosterd!

Vier- tot vijfhonderd burgers zaten gevangen in de kerk van Alloux. Om 7 uur 's avonds klonk een brutaal bevel onder de gewelven van den tempel:

« Al de mannen, buiten! Heraus! »

Het was als een zweepslag die ieder in 't bijzonder trof. Elkeen liep naar zijn familieleden, om in een laatste omhelzing afscheid te nemen, want men voelde dat het hier ging om het leven.

Het oogenblik was tragisch. Smartkreten, geschrei, gehuil, gekerm stegen op. De echtgenooten omhelsden hun vrouw, de vaders hun kinderen, de broeders hun zusters.

Tien minuten later stonden de mannen allen op de plaats vóór de kerk: grijsaards, jongens, tot kinderen, in rangen van vier, omgeven door woedende soldaten. Een fluiten weerklonk. De droeve stoet stapte heen tusschen de beulen, die de on-

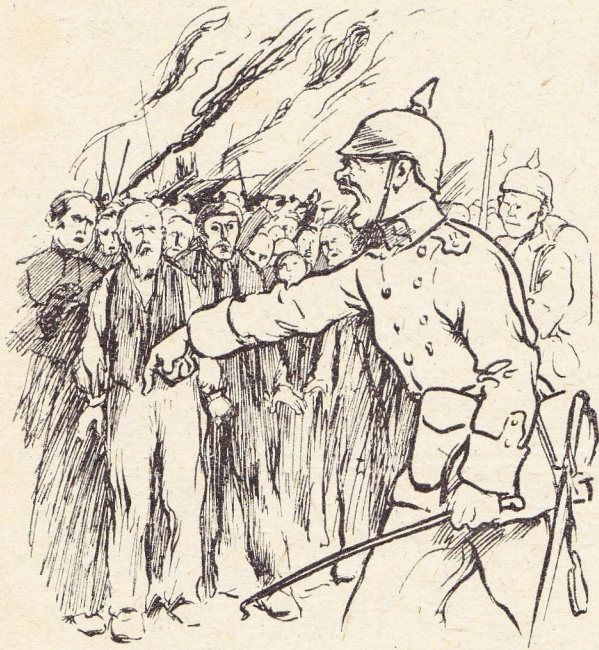
gelukkigen beleedigden en in het aangezicht sloegen.

Aan den oever der Samber hield men stil. Dat was de plaats waar zij sterven zouden.

Ieder van hen voelde zulks. Men keek elkan- der stom aan, in groote droefheid.

Een ruwe officier, met beestachtig gelaat, hilde hen eensklaps toe. Een looden stilte ont- stond. Hij schuimbekte (wij schrijven letterlijk over):

« Moordenaars! Zwijnen! Luiards! Gij hebt op de Duitsche troepen geschoten! Gij gaat allen gefusilleerd worden! »

Een onbeschrijfelijk gehuil van verzet steeg op, kreten van woede, kreten om medelijden.

« Neen, neen! Dat is niet waar! Wij hebben niet geschoten! De Franschen waren hier, en zij waren het die tegen uw leger vochten! »

Anderen schreeuwden: « Lafaards, gij zijt de moordenaars! »

Er waren er ook bij, die op dien oppersten stond aan vrouw en kinderen dachten. Dit maakte hen zwak, en zij baden om medelijden. Maar het vonnis was geveld. Niemand zou genade bekomen. Ieder menschelijk gevoel was geweken bij de ellendige moordenaars!

Nogmaals sprak de bevelvoerende officier hen toe en beleedigde een laatste maal de ongeluk- kigen in het aangezicht des doods:

« Gij zult, zeide hij, allen roepen: Leve de kei- zer! Leve Duitsland! »

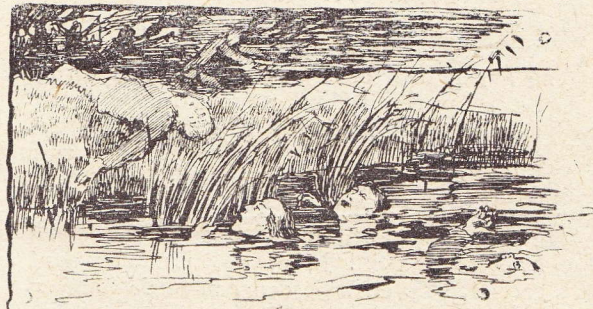
Bij deze woorden waren er enkelen bij wie een licht in de oogen schoof. Mocht zulks eens de redding zijn! Die roep, welke hen tot niets ver- bond, zou wellicht het onweder doen afdrijven. Bezielde met deze laatste begoocheling, stamelden enkelen de formule na. De meesten echter wei- gerden hardnekkig. Vlam zat in hun oogen, vlam in hun harte. Op dien stond zagen zij het beeld van hun welbeminden Koning Albert voor den geest, hun lief vaderland vertrappeld en bloedend uit miljoenen wonden. Zij zagen het edelmoedige

Frankrijk, dat ter redding was bijgesprongen en van wiens moedige zonen verscheidene in de stra- ten van hun stedeke gesneuveld waren.

« Leve België! » schreeuwden zij op de uitda- ging van den bruit. « Leve Frankrijk! »

De ellendeling zou des avonds niet in zijn ver- slag aan zijn overheid kunnen schrijven, dat de Taminenaars, evenals de Romeinsche gladi-atoren, alvorens te sterven, hun keizer hadden toe- gejuicht. Enkelen hadden wel, uit vrees en uit hoop, de woorden nagestameld, maar het was af- gedwongen werk geweest. Trouwens, hun hoop zou aldra vernietigd worden. De kerel deed een teeken; het was het bevel. De geweren werden gericht, de schoten weerklonken, de slachterij begon; een slachterij, die een geweldige vlek op Duitschland's geschiedenis zou werpen.

De Duitschers schoten zonder ophouden. De ongelukkigen vielen, dood of gewond. Sommigen trachtten in hun uiterste wanhoop te vluchten, doch de bajonetten versperden hun den weg. An-

deren wierpen zich in de Samber, verdronken of bleven gedurende uren in het riet verscholen, het hoofd slechts boven water houdend.

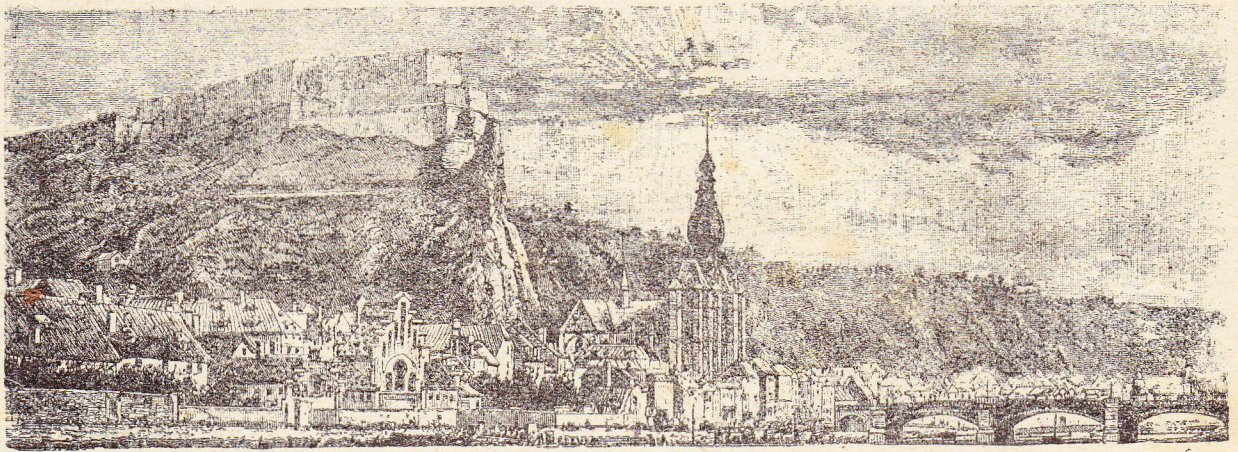
Weer klonk de stem van den beul:

« Tous debout! » (Allen op!)

Eenige gewonden hieven het hoofd omhoog, en daar hilde opnieuw de storm van kogels over hen, in hen.

Tot tweemaal toe moesten de levenden recht-

Zicht op Dinant (naar een oude koperplaat)

staan. De ellendeling beloofde hun het leven, maar hij liet ze door een nieuw salvo afmaken. En ten slotte gebood hij de soldaten nog op de stervenden of op de lijken te slaan met den kolf van hun geweer of ze aan hun bajonet te rijgen.

Meer dan een half uur duurde die moorddrijf.

De stilte des doods lag over het slagveld.

Hier en daar hoorde men weldra een zwaar-gekwetste, die tot het bewustzijn was teruggekeerd, zwak kreunen: « A boire! A boire! » De Duitschers kwamen toegelopen en herhaalden: « A poir! A poir! Ja! Ja » Zij namen dan de stervenden op en zwerfden hen in de Sambre.

Wat nog leefde, durfde zich niet meer roeren, uit vrees van verder afgemaakt te worden. In den nacht zagen zij mannen naderen met elektrische zaklampen. Op hun mouw droegen zij den band van het Roode Kruis. Nu klonk weer gekerm op, en bitter schreien om drinken, om geholpen te worden. De aangekomenen richtten het helle licht hunner lantaarns op de bleke, uitgebloede wezens. In hun rechterhand hielden zij een ijzeren staaf omkneld. Zoodra iemand het hoofd ophief, ronkte de zware staaf door de lucht en kwam met doffen plons in de hersens der rampzaligen terecht, welke overal heenspatten.

Deze gruwelijke gebeurtenissen schijnen ongelooft, en wij zouden dezelve hier ook niet inlasschen, indien wij niet van hun echtheid overtuigd waren. Het drama van Taminés rust als een eeuwige vloek op de soldaten van het 77ste Duitsche regiment.

Toen de mannen van het Roode Kruis weg waren, konden een tiental gekwetsten zich nog redden. Een had gedurende al dien tijd onder het lichaam van zijn broeder gelegen.

Een Vlaming, met in elken schouder een kogel en dertien bajonetsteken in 't lichaam, kroop ook nog heen, liet zich in de Sambre glijden en slaagde er in zich een 200-tal meters ver langs den oever te bewegen. 't Was nacht. Burgers hoorden zijn gekerm; maar de man kreunde in het Vlaamsch, en men hield hem voor een Duitscher. Een schilder, door medelijden bewogen, ging toch eens zien en bracht den ongelukkige mee. Onze Vlaming genas. De dokter was overtuigd,

dat juist het bad in de rivier, dat het bloeden stelpde, hem het leven had gered.

's Zondags morgens verzamelden de Duitschers nog een 200-tal mannen en geboden hun in den ommuurden tuin van Van Herck een groote groeve te delven. Men moest er minstens 400 lijken kunnen begraven.

Dan moesten de burgers de dooden op karreplanken halen. Sommigen droegen aldus hun vader, of hun zoon, of hun broeder grafwaarts. Er waren er die vijftigmaal heen en weer gingen.

« Hoe is 't mogelijk, dat zij deze vreeselijke taak konden volbrengen? » vraagt François Olyff, die deze moorddrijf ter plaatse onderzocht, en aan wiens werk, « La Belgique sous le joug », wij deze bijzonderheden ontleenen.

Een der gefusilleerden, M. Lecaille, oud-burgemeester, provinciaal raadslid, was zoo dik, dat hij verscheidene malen van de plank rolde.

Welk een tooneel!

In den stapel lagen nog gewonden. Zij werden terzijde gelegd, maar de officieren verboden hen te verzorgen.

En vrouwen en kinderen moesten dat alles gadeslaan. De omlijsting was het rookend en smeulend puin van de neergebrande huizen.

Ten slotte werden 1,000 tot 1,200 personen onder militair geleide naar Velaine gevoerd.

Men dreigde hen neer te schieten. Eindelijk werden ze vrij gelaten, onder voorwaarde, in de eerste vijf dagen niet naar Taminés terug te keeren.

Eenige inwoners waren levend verbrand.

Veertien dagen later werden de slachtoffers ontgraven en waardiger ter aarde besteld.

Te Taminés en omgeving waren 537 slachtoffers. Van Falisolle stierven hier 13 personen, waaronder de burgemeester, M. Govard. Zij rusten op het oud kerkhof. Men telde in het stedeke 350 weduwen.

340 huizen werden vernield. Natuurlijk hadden de Duitschers er ook veel geplunderd en hun wreedheid gevierd met ware braspartijen.

Keeren wij nu tot den strijd terug.

Op dien 22ⁿ Augustus schreef Lanserac het 3^e en 10^e korps het defensief voor. Toch deden de

Rots Bayard, te Dinant.

Franschen nog tegenaanvallen bij Arsimont, Roselies, Tamines, Châtelet, maar deze liepen dood op de loopgraven van den vijand. De 51^e divisie (generaal Bouttegourd) loste het 1^e korps af. Andere versterking naderde en de Britten waren bij Bergen. Maar den volgenden dag, 's Zondags, voerden de Duitschers hun massa-aanval uit, waarvan wij gesproken hebben, en viel Namen. Het 5^e Fransche korps moest wijken. Von Klück botste bij Bergen op de Engelschen.

's Avonds beval generaal Lanserac overal de gevechten af te breken en terug te trekken. Generaal French en zijn Engelschen, bij Mons, moesten eveneens terug. De Duitschers rukten tusschen Samber en Maas op, dat weldra onder een schrikbewind lag te sidderen.

XXVII.

DE MOORDERIJEN TE DINANT.

Wij hebben gezien, dat de Franschen zich den 21ⁿ Augustus bij Dinant op den linkeroever der Maas terugtrokken.

Twée uhlanen, de een na den ander, kwamen dien namiddag de stad verkennen.

Om negen uur 's avonds daalde een auto met een tiental Duitsche soldaten den weg van Sorinne af. Een honderdtal soldaten volgden, en de vijand bleef te midden der rue St-Jacques staan. Toen gebeurde er iets vreeselijks.

Eensklaps sprongen de soldaten huilend en razend weg, wierpen bommen in keldervensters, spoten benzine in de huizen, strooiden brandpistillen en vuurden door ramen en deuren.

De bevolking verdook zich of vluchtte jammerend heen.

Weldra stond een aantal woningen in lichte laaie en hoorde men gewonden kermen. De bende verdween dan.

Auguste Georges, een werkmán der gasfabriek, was gefusilleerd. Sohet ontving zeven bajonetsteken. De beenhouwer Cleda was door kogels in een been en de dij gewond. De boerin Petit en haar dochtertje waren eveneens gekwetst. De moeder bezweek en het kind moest het rechterbeen afgezet worden. De werkliedenhuizen « La Cité » vlamden, en uit het vuur hoorde men de noodkreten van de familie Michel (vier leden) en van den timmerman Georges. Deze ongelukkigen werden levend verbrand.

In den nacht troepten de bewoners aan den oever der Maas samen (Quai de la Meuse). De brug mocht niet betreden worden. Om 7 uur des morgens begonnen de Fransche soldaten vluchtelingen in bootjes over te halen. 's Middags waren aldus 2,500 Dinanteezen aan de andere zijde, maar het hoofdkwartier verbood toen nog meerdere personen over te brengen.

Op den rechteroever bleven nog 3,000 inwoners.

's Zaterdags lag Dinant daar verlaten. Een nieuw treurspel, veel afschuwelijker nog dan hetgeen zich reeds afgespeeld had, bedreigde de gedoemde stede.

't Werd Zondag 23 Augustus. Namen viel, en de Franschen tusschen Samber en Maas kregen bevel zich terug te trekken.

Reeds 's morgens vroeg rukte het Duitsche leger naar de Maas op. (De aanval van von Hausen, dien we vermeld hebben.)

De eenige honderden Franschen, aan den linkeroever, konden tegen die beweging niets doen, en zagen hoe de vijand Dinant bezette.

Voetvolk van het 182^e en 178^e (Saksische) regiment rukte de stad binnen langs de wegen van Spontin en Celles, door de rue St-Jacques en de rue Ste-Croix.

Om 6 uur 's morgens bestormden de Duitschers de wijk « Fonds de Lefte ». Ze tierden als duivels, stormden in de huizen en sleepten de gezinnen Jacquet, Verhulst, Grandjean, Mijotte en anderen naar buiten.

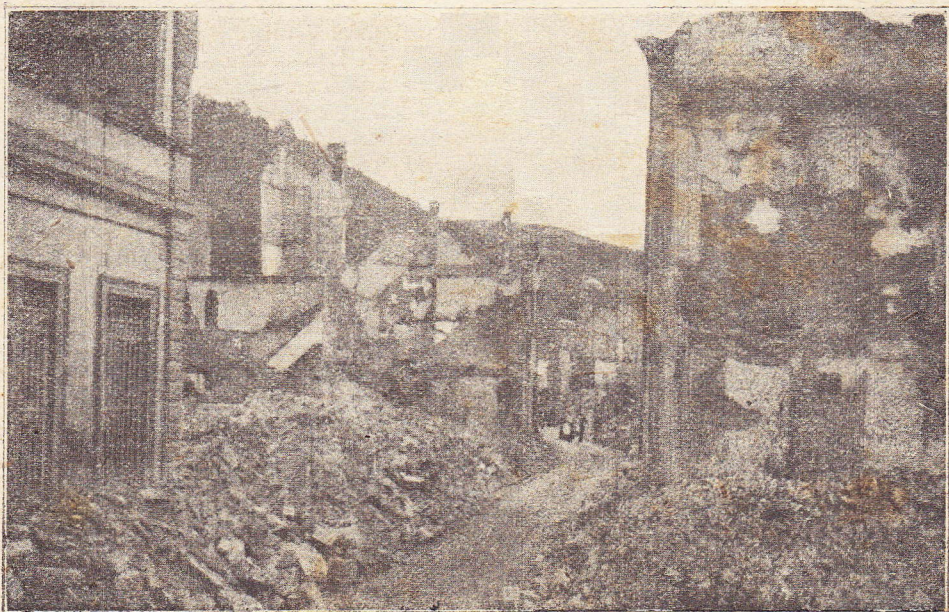
« Ge hebt op onze troepen geschoten, francstireurs! »

Zoo klonk het!

De mannen werden heen geleid. Vrouwen en kinderen volgden jammerend en weenend.

Ze zagen hoe de ongelukkigen tegen de zagerij neergeschoten werden.

De Duitschers rukten verder, verbrijzelden deuren en ramen, vuurden op de mannen die wil-

Dinant: De in puin liggende «rue Grande».

den vluchten, en doodden anderen voor de oogen van hun gezin.

De familie Godanne verloor 10 leden. De jongste zoon, slechts 16 jaar oud, kreeg eerst genade, maar een onder-officier joeg hem ook naar den muur. Zijn moeder bemoedigde hem.

« Moed, mijn jongen! » riep ze. « Vertrouw op God. Wij zullen elkander in den hemel wederzien! »

Hij wendde zich een laatste maal naar zijn moeder en antwoordde:

« Ja, mama, tot weerziens, in den hemel! »

Hij viel, door een kogel getroffen, bij het lichaam van zijn vader, dat van zijn broer en die van zes andere verwanten.

Dan was daar de blinde Pirt. Hij werd omgebracht met zijn zoon.

Dan is daar het geval van het gezin Fondair, uit de wijk « Fonds de Lefte ». Het bestond uit vader, moeder en vijf kinderen. Men verwachtte binnen enkele weken het zesde... De Duitschers schoten den vader en de twee zonen neer. Een kindje van drie jaar was uit de armen van den vader gerukt en in het water geworpen. De moeder redde het, met gevaar van haar eigen leven. Dan werd ze met de twee overblijvende kleinen naar de abdij gejaagd, want haar oudste dochter, zeventien jaar oud, kreeg een kogel toen zij wilde vluchten. Men vond later haar verminkt lijk in den kelder van het afgebrande huis.

M. Naus werd gefusilleerd in aanwezigheid zijner vrouw. Deze moest insgelijks naar de abdij, en bij haar terugkeer zag ze hoe het lijk van haar echtgenoot in tweeën was gesneden.

En zoo duurden de moorderijen voort.

Veel mannen en vrouwen bevonden zich dus gevangen in de abdij der Witheeren.

Om 9 uur was daar mis en allen woonden ze bij. Pater Joseph, die den dienst verrichtte, noodigde de mannen tot de H. Communie. Hij wees

er op, hoe de dood loerde. Die dood was aan de poort der abdij zelf.

Een officier kwam in het klooster en gebood de mannen zich te verzamelen.

Angstig vroeg men zich af wat er zou gebeuren.

De menschen waren onder den indruk van den tijd. Aan het einde van den dienst was er achter in de kerk een gemompel geweest: « De Duitschers zijn daar! » Men hoorde buiten de zware voetstappen en korte bevelen.

Toen de menigte zich naar buiten begaf, wachtte de vijand, en de officier riep:

« De mannen hier! De vrouwen daar! »

Sommige vrouwen wilden hun man bij zich houden.

« Men zal hun geen kwaad doen, heb geen vrees », hernam de overste.

De vrouwen werden naar de poort der abdij teruggedreven. Zij begonnen te weenen, riepen de namen van man, zoon, broeder, vader, want een angstig voor gevoel benauwde hen. Ze moesten in de abdij, en de deur werd achter hen gesloten. Sommigen had men van hun echtgenoot moeten wegsleuren.

Een officier van het 178° regiment had den abt ontboden en hem gezegd:

« Men heeft uit uw abdij op onze troepen geschoten. Als ge ons binnen de twee uur geen 60,000 frank brengt, steken we uw gebouwen in brand. »

De Witheeren konden met veel moeite 15,000 frank verzamelen. Dit heeft hun abdij gered.

Bij groepen van dertig tot veertig werden de mannen, die aldus onverhoeds overvallen waren geworden, voor een witten muur geleid. En onmiddellijk knalden schoten en vielen de ongelukkigen neer.

In de kerk hoorden de vrouwen die fusillade. Ze gilden, riepen, jammerden, bönsteden tegen de